

CENTRAL-ØSTGRØNLAND

Af dr. phil. *Lauge Koch*

I.

Central-Østgrønland — et begreb skabt i de senere år — omfatter kyststrækningen fra 70° til 77° n. br. Kolonien Scoresbysund, med radiostationen Kap Tobin, ligger således lidt nord for sydgrænsen, og radiostationen Danmarks Havn lidt syd for nordgrænsen. Af besejlingsmæssige grunde er det naturligt at dele landet i Scoresbysund distriktet, Ella Ø distriktet, Clavering Ø distriktet og Hochstetter distriktet.

De isfri områder har et samlet areal af godt 86.000 km² eller praktisk talt dobbelt så stort et område som Danmark.

Central-Østgrønland er den midterste del af en stor, 1500 km lang bjergkæde, der strækker sig fra Kangerdlugssuak i syd til nordostrundingen i nord. Denne bjergkædes midterste toppe finder man vest for Ella Ø; det er nunatakker, der når en højde af næsten 3000 m. Nye målinger på indlandsisen har vist, at fra disse nunatakker sænker vestsiden af bjergkæden sig brat ind under indlandsisen, og her findes der store områder, der kun ligger i ringe højde over havets overflade. Hele Central-Østgrønland består således af østskræningen af denne bjergkæde. Landet er gennemskåret af mange fjorde, der ikke alene er Grønlands, men også verdens længste og dybeste fjorde — enkelte er over 200 km lange og over 1000 m dybe.

Uden for Kysten finder man drivisen, der om sommeren normalt er omtrent så bred som Danmark fra København til Esbjerg. Man kan sige, at drivisen er en del af et af verdens største transportsystemer, idet hele nordpolsbassinets ismasser presses ned mellem Grønland og Spitsbergen og føres langs Grønlands østkyst helt ned til Kap Farvel og undertiden et stykke op langs vestkysten.

Central-Østgrønland er således først og fremmest karakteriseret ved den meget høje bjergkæde, hvor landoverfladen ind mod indlandsisen ofte ligger opimod 1000 m højere end de højeste landskaber i Vestgrønland; endvidere de lange og dybe fjorde, ofte med stejle fjeldvægge af næsten 2000 meters højde; og endelig den stadige strøm af drivis uden for kysten. Alt dette skaber et tørt klima med forholdsvis sjældne storme og relativ høj sommertemperatur; varme føhnstorme fra indlandsisen kan undertiden om sommeren give mere end 20° varme (C.). Men når drivisbæltet er smalt, breder Atlanterhavets fugtige klima sig ind over kysten og giver skyer og koldere sommergejr.

LANDETS HISTORIE

Tilstedeværelsen af større eller mindre drivismængder har i de sidste 1000 år spillet en dominerende rolle for menneskets optræden i Østgrønland. Vi ved nu, at palæoeskimoerne for ca. 1000 år siden har beboet Central-Østgrønland, men vort kendskab til dette folk, kaldet Dorset-folket, er meget ringe.

Gamle oplysninger fra Island tyder på, at der herfra, i hvert fald i årene 1194 og 1285, har været foretaget sommerekspeditioner op til Scoresby Sund og egnene nord derfor. Om disse ekspeditioner har mødt eskimoer, vides ikke. Det vides heller ikke, om Dorset-kulturen er kommet nordfra, men det er sandsynligt, at der omkring år 1200 er sket en indvandring hertil nord om Grønland af eskimoer repræsenterende den såkaldte Thule-kultur. Et par århundreder senere er eskimoer repræsenterende den såkaldte Inugsuk-kultur indvandret sydfra og er formodentlig smeltet sammen med de eskimoer, der allerede fandtes i disse egne.

I tiden kort efter år 1500 har der øjensynlig boet temmelig mange eskimoer indenfor hele området. Op mod år 1600 indtraf der — efter flere relativt varme århundreder, der i høj grad begunstigede eskimoernes fremtrængen — en stærk klimaforværring. Denne varede gennem 300 år op til ca. 1900.

Omtrent samtidig med denne klimaforværring begyndte, først oppe ved Spitzbergen, senere nede langs iskanten mellem Spitzbergen og Island, den store hvalfangerindustri, der hver sommer bragte tusinder af mennesker og mange skibe op til iskanten. Der foreligger ingen oplysninger om, at disse mange hvalfangerskibe i de to første århundreder nogen sinde nåede ind til kysten. Enkelte arkæologiske fund kunne tyde på, at skibsvrag er fundet af eskimoer, men om dette ved man meget lidt. Nogle hollandske navne på særlig markerede kystpunkter fra midten af det 17. århundrede viser, at hvalfangerflåden på den tid nåede ret nær ind til kysten. Dette står utvivlsomt i forbindelse med en kortvarig mild periode, hvor drivisbæltet har været smalt. Men bortset fra de ovenfor omtalte to formodede vikingebesøg nord for Scoresby Sund har vi ingen beviser for, at hvide mænd har været i land her før 1822, hvor den skotske hvalfanger Wm. Scoresby aflagde besøg i munden af Scoresby Sund og egnene nord herfor.

Det følgende år lykkedes det to andre skibe at nå ind til kysten, dels ved Clavering Ø, dels ved Sabine Ø. Den engelske hvalfanger Clavering, efter hvem øen er opkaldt, mødte på øens sydkyst en lille flok eskimoer — de eneste, der er set i dette område.

Der er utvivlsomt sket det, at medens omkring 1500 hele Vest- og Østgrønland har været beboet af eskimoer, har klimaforværringen i det 17de århundrede hurtigt splittet den ensartede befolkning op i stammer, og i særlig kolde perioder er så stamme efter stamme bukket under. Central-Østgrønland har sikkert ikke huset eskimoer i de sidste 120 år.

På mange af de østgrønlandske ekspeditioner anvendes heste til at transportere udrustningen op til fjelds og geologisk materiale tilbage til skibet

Foto: Carl Koch

Efter de engelske ekspeditioner skulle der gå lang tid, før skibe atter nærmede sig kysten.

Den første overvintring foretaget af hvide mænd fandt sted på den såkaldte „Den tyske Nordpols-ekspedition 1869—70“ under ledelse af kaptajn K. Koldewey. Det ene af ekspeditionens to skibe gik tabt i isen, det andet overvintrede ved Sabine Ø. Inden hjemrejsen den følgende sommer opdagede man Kejser Franz Josephs Fjord.

En norsk sommerekspedition i 1889 besøgte Clavering Ø, Kuhn Ø og Shannon.

Den første danske ekspedition til Central-Østgrønland, under ledelse af den danske sø-officer C. Ryder, overvintrede i det indre af Scoresby Sund i 1891—92 og kortlagde det store fjordkompleks.

Medens arkæologien fortæller om eskimobebyggelse fra omkring år 1000 op til omkring år 1822, og nordbolitteraturen antyder besøg fra Island i 1194 og 1285, så foreligger der ingen oplysninger om, at hvide mænd har været i land på kysten i det lange tidsrum fra 1285 til 1822. Bortset fra den tyske og den danske ekspedition var denne del af Østgrønland i forrige århundrede kun besøgt af nogle ganske få og meget kortvarige sommer-ekspeditioner.

Studerer man isforholdene ved Island, kan det bevises, at de tilfælde, Østgrønland har været besøgt i de svundne århundreder, og de perioder, hvor eskimokulturerne trivedes, hænger nøje sammen med tilstedeværelsen af en ringe ismængde ved Islands kyster.

Klimaforbedringen, der blev mærkbar omkring århundredskiftet, bevirkede, at Grønlands østkyst fra midten af 90'erne næsten hvert år blev besøgt af sæl- eller hvalfangere. Endvidere kom der nu videnskabelige ekspeditioner herop, således fra Sverige to: Nathorst i 1899 og Kolthoff i 1900, og tre danske: Amdrup—Hartz i 1900, Danmarks-ekspeditionen 1906—08 samt Ejnar Mikkelsen i 1909—12.

I de næste par decennier udforskedes Central-Østgrønland nogenlunde. Visse områder blev fangstfelter, der sommer efter sommer udnyttedes af norske sælfangere, og selv om fangsten vel kun sjældent havde større økonomisk betydning (jagt på hvalros, bjørn, moskusokse, sæl), så havde det korte ophold i de solrige og stille østgrønlandske fjorde stor psykologisk betydning for skibsbesætninger, der i måneder havde ligget ude i drivisens barske klima. Gennemsnitlig drejer det sig dog kun om ca. 3 skibe om året. Det var mest små sejlskibe, det første motorskib kom i 1905. Opholdet i land varierede fra nogle få dage til 3—4 uger. Men besøgene var ikke uden risiko og medførte også tab. Et par forsøg på overvintring omkring 1909 gav økonomisk tab og blev opgivet. I perioden 1912—18 var der ingen besøg på kysten.

Efter 1918 udrustedes der skibe med Central-Østgrønland som direkte mål, idet det nu lønnede sig at fange levende moskusoksekalve og sælge dem til zoologiske haver. Fra dansk side startedes der i 1917 et fangstkompani, der var i gang i 5 år. Dette foretagende gav et underskud på over 1 mill. kr. I 1922 blev der bygget en norsk radiostation i Myggbukta. Skibet, der havde transporteret den op, overvintrede, men forsvandt næste år med mand og mus i drivisen. En dansk radiostation etableredes i Scoresbysund i 1928.

Uroen omkring grønlandstraktaten mellem Danmark og Norge i 1924 skabte betydelig interesse for Østgrønland. Året efter flyttedes ca. 100 eskimoer fra Angmagssalik op til munden af Scoresby Sund. I 1926 udsendtes fra Norge seks fangstmænd, der genåbnede den norske radiostation i Myggbukta, og fra dansk side udsendtes, under nærværende forfatters ledelse, en overvintringsekspedition med geologiske formål; ekspeditionen berejste kysten fra Scoresby Sund til Danmarks Havn.

I 1929 startedes det danske fangstselskab „Nanok“, og efterhånden samledes en række private fangstselskaber i det statsunderstøttede norske selskab „Arktisk Næringsdrift“. De danske videnskabelige ekspeditioner fortsattes, også nordmændene sendte videnskabsmænd derop, og kort før jul 1930 bebudede Danmark udsendelse af en stort anlagt 3-årig videnskabelig undersøgelse med flere overvintringsstationer.

Den norske okkupation af en betydelig del af landet i juli 1931 førte til retssagen for den internationale domstol i Haag, der i 1933 løste de sidste tvivlsspørgsmål om Danmarks suverænitæt over hele Grønland.

I årene omkring retssagen i Haag var der, foruden meget stærk dansk og norsk interesse om disse egne, tillige en del udenlandsk besøg med mere eller mindre videnskabelig karakter, således fra Amerika, England og Frankrig. Efter Haag-dommen fortsatte den

Geologisk arbejdslejr ved Mesters Vig, hvor der i øjeblikket gøres en betydelig indsats for at udforske blyforekomsten

Foto: Carl Koch

danske og den norske fangstvirksomhed, omend i mindre grad, og med betydelige tab. Den norske videnskabelige indsats indskrænkedes til driften af den meteorologiske station i Myggbukta, hvorimod de danske ekspeditioner, der i tidsrummet 1931–34 foruden geologiske undersøgelser også havde haft topografisk kortlægning samt zoologiske, botaniske og arkæologiske undersøgelser på sit program, nu i det store og hele indskrænkedes til geologiske undersøgelser. De sidste videnskabsmænd forlod landet i sommeren 1939.

Under verdenskrigen organiseredes de fåtallige danske og norske fangstmænd i en såkaldt slædepatrulje, der kom til at spille en vis rolle, idet tyske meteorologiske ekspedi-

*Dr. Lauge Koch går ombord
i motorbåden efter en
af sine talrige
rekognosceringsflyvninger
over Østgrønlands
fjelde, hvis udforskning for
en stor del skyldes
hans ekspeditioner*

Foto: Carl Koch

tioner flere gange forsøgte at sætte sig fast i landet. Det kom til kamphandlinger, også med tab, men de tyske ekspeditioner blev som regel hurtigt lokaliseret og udbombet.

Efter krigen fortsattes fangstvirkomheden. Den geologiske undersøgelse blev genoptaget i 1947, og efter at man i 1948 havde fundet bly i større mængde, udvidedes ekspeditionerne. Samtidig byggedes der store radiostationer ved Kap Tobin, Daneborg og Danmarks Havn.

Og nu står Central-Østgrønland forhåbentlig overfor en ny udvikling med udnyttelse af blylejerne ved Mesters Vig.

Når man med skib eller flyvemaskine kommer fra Nordatlantens kolde og fugtige klima og passerer isbæltet med dets mange tågebanker og pludselig er inde i en af fjordene, der ligger spejlblank og solbeskinnet, kan overgangen fra isbæltets kulde til varmen inde i fjordene være næsten overvældende.

Dyrelivet er rigere her end i nogen anden del af Grønland, i hvert fald på land. Indtil århundredskiftet var der store flokke af rensdyr, de er nu forsvundet, men man færdes ikke længe i Central-Østgrønland, før man ser moskusokser. Flyver man i ikke for stor højde, opdager man hurtigt, at dette dyr stadig er almindelig udbredt. Der har været skrevet meget om hensynsløs jagt paa moskusokser. Det må dog ikke glemmes, at jagten på disse dyr i almindelighed har været drevet over ganske smalle kyststrækninger. Men

nye flokke vandrer stadig ind i disse egne, bestanden synes ikke at være formindsket i de sidste 25 år.

Et dyr, man ikke ser mere, er den snehvide polarulv. Den forsvandt i midten af 1930'erne. Et spor vest for bunden af Kejser Franz Josefs Fjord i sommeren 1951 viser dog, at den stadig, omend meget sjældent, lever her. Og netop fornylig er der rapporteret en ny immigration af ulve fra de canadiske øer til Nordvestgrønland. Der er således mulighed for en ny indvandring af ulve nord om Grønland til østkysten.

Fra arktisk Canada indvandrer også lemming og hermelin, og i år, hvor der er mange lemminger, tiltager antallet af sneugler, falke og kjover samt ræve stærkt.

En del dyr er fordrevet af menneskene. I 1926, det år, hvor overvintringerne begyndte at tage fart, kunne man endnu i forårsmånederne i de store fjorde se adskillige isbjørne på een gang færdes rundt ved de mange isfjælde for at fange sæler. Isen i Kejser Franz Josefs Fjord var endnu den gang både forår og efterår overbroderet med bjørnespor. Tidligere ynglede bjørnen talrigt inde ved Gletscherne, men dette er nu hørt op, og efterhånden som klimaforbedringen skrider frem, bliver isbjørnen sjældnere også ude i drivisen.

Hvalrossen, der for et kvart århundrede siden fandtes i store flokke mange steder, f. eks. i munden af Scoresby Sund, ved Clavering Ø og nær Danmarks Havn, er nu på grund af det stigende antal mennesker næsten forsvundet.

Narhvalen besøger stadig i ret stor mængde fjordene, men som helhed er havets dyreliv ret ringe. Sælerne findes ingen steder i større mængde. Dette skyldes, at fjordene, navnlig længst mod vest, er så dybe, at de dyr, sælerne lever af, ikke kan leve herinde.

Da treårsekspeditionen startede i 1931, var et af ekspeditionens hovedformål at undersøge, hvorvidt der ville være basis for at overflytte grønlændere fra Vestkysten til Østgrønland. Det viste sig dog hurtigt, at havets dyreliv i de store fjorde var for ringe til at kunne bære en permanent eskimobefolkning. Og den tilsyneladende rigdom på landvildt kan ikke bære en eskimoisk befolkning. Der er da også fra 1951 indført forskellige fredningsbestemmelser med henblik på beskyttelse af dyrelivet.

Arkæologerne fortæller os, at det ser ud, som om de mange små bopladser, man træffer overalt i fjordene, med få undtagelser kun har været kortvarige bebyggelser; og selv om klima og betydelige mængder af landvildt synes at have værdi for en eskimostammes trivsel, så er sødyrene, der spiller hovedrollen for eskimokulturen, ikke til stede i særlig stor mængde, og dette har vel været den egentlige årsag til, at eskimoerne allerede for over 100 år siden uddøde i disse egne. Nogen stor fremtid for selv en beskeden grønlænderbefolkning er ikke til stede i Central-Østgrønland. Danske og norske fangstmænd har forsøgt at etablere en tilværelse baseret på fangst af ræve, bjørne, laks og sæler, men denne fangst har gennem årene givet store tab. De mennesker, der i fremtiden kommer til at færdes her, bliver sikkert telegrafister og meteorologer, af hensyn til den internationale lufttrafik, samt de mennesker, der bliver knyttet til eventuel minedrift.